

CERAMICA MONUMENTALĂ DESCOPERITĂ LA CURȚI BOIEREȘTI DIN JUDEȚUL SUCEAVA *

de PARASCHIVA-VICTORIA BATARIUC

Cercetări de teren ca și săpături arheologice întreprinse de-a lungul timpului au dus la descoperirea, pe teritoriul actualului județ Suceava, a urmelor unor construcții care au fost considerate a fi curțile unor boieri: Tulova-Vornicenii Mari, Giulești, Spătărești, Bălinești, Arbore, Părhauți, Todirești, Tișăuți, Drăgoiești etc.

În cuprinsul acestor vestigii, pe lângă alte materiale, au fost descoperite cahle și fragmente de cahle de mai multe tipuri constructive, cu un variat repertoriu decorativ, ca și alte specii aparținând ceramicii monumentale, precum cărămizile de fațadă și discurile ornamentale.

La curtea de la *Tulova-Vornicenii Mari*, construită la sfârșitul secolului al XIV-lea și aparținând vornicului Oană — iar mai apoi fiilor săi ¹ —, observațiile făcute au arătat că „pereții tuturor încăperilor au fost lucrați pe o carcasă din nuiele, împletite pe pari verticali”, totul fiind acoperit cu lut ², pereți care au fost împodobiți cu flori crucifere, discuri și cărămizi paralelipipedice smălțuite în albastru de peruză ³. S-au găsit resturile unei platforme din pietre mari, calcinate, care formau — după opinia descoperitorilor — baza unei sobe ⁴. De notat că aici s-au găsit și câteva fragmente de cahle-oală, cu fața deschisă, pătrată și picior de montare tronconic ⁵.

La *Giulești, com. Boroaia*, în punctul numit *La Temelie*, în zona unde se presupune că se aflau vestigiile curții boierești, nu s-a găsit nici un element care să se încadreze în grupa ceramicii monumentale ⁶.

La *Spătărești, com. Vadu Moldovei*, în punctul *La Hate* ⁷ sau *La Li-radă* a fost descoperit un complex de tipul reședințelor boierești, cercetându-se mai multe locuințe ⁸, de unde s-au recoltat, pe lângă alte materiale, fragmente de cahle și discuri ornamentale ⁹. Singurele exemplare de ceramică monumentală de la Spătărești „La Hate”, care au fost menționate într-o publicație, provin din locuința L 1 ¹⁰.

* Articolul de față reprezintă textul revăzut al comunicării susținute la Sesiunea Muzeului Moldovei, Iași, 10—12 decembrie 1990.

¹ M. Costăchescu, *Cerc Ist*, Iași, 5, 1930, p. 42—47.

² M. D. Matei, E. I. Emandi, *Habitatul medieval rural din Valea Moldovei și din bazinul Somuzului Mare, secolele XI—XVII*, București, 1982, p. 108.

³ *Ibidem*, p. 108—109, 113—114; Idem, SCIA—AP, 32, 1985, p. 7 cât și informații de la domnul dr. M. D. Matei, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁴ M. D. Matei, E. I. Emandi, *Habitatul medieval rural din Valea Moldovei și din bazinul Somuzului Mare, secolele XI—XVII*, p. 108 și nota 12.

⁵ *Ibidem*, p. 108—109, 113, fig. 17/9.

⁶ L. Bătrâna, A. Bătrâna, I. Vătămanu și St. Școrțanu, CA, 6, 1983, p. 86—88; L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, CA, 7, 1984, p. 155, 158, 161.

⁷ Punctul este cunoscut de către localnici sub denumirea de *Hatia* și se află între satele Spălărești și Dumbrăvița, com. Vadu Moldovei.

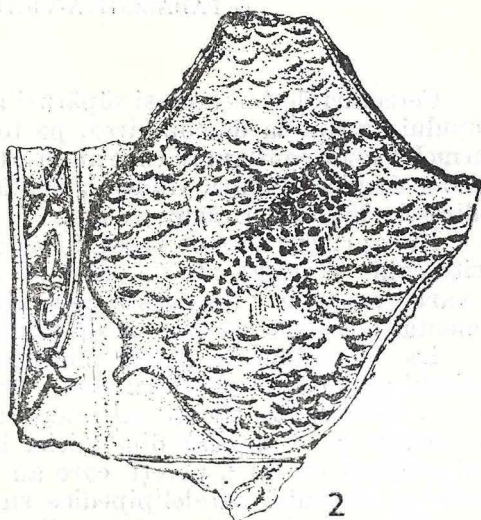
⁸ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, CA, 8, 1986, p. 89, 92; S. Achim, Scânteia, nr. 13. 554 din 21 martie 1986.

⁹ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, *op. cit.*, p. 92.

¹⁰ *Ibidem*.

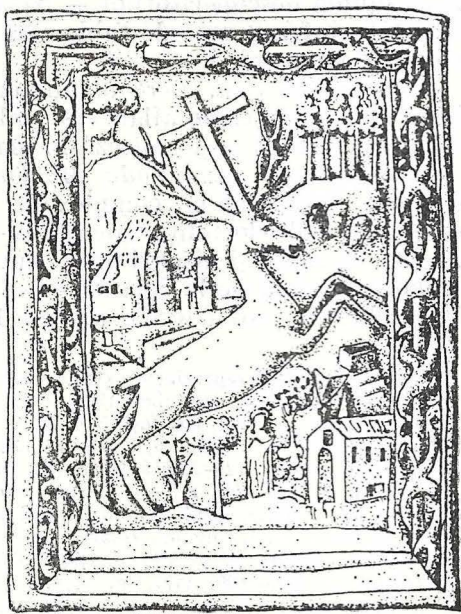
1

2

3

4

Fig. 1 Cahlă cu sfinții apostoli Petru și Pavel descoperită la Spătărești „La Hate” (1), cahlă cu steme descoperite la Părhăuți „Pe beci” (2, 3), cahlă cu cerbul sfântului Hubertus descoperită la Todirești „La curte” (4).

Discurile, cu diametrul între 16 și 17 cm, decorate cu rozete tip „morișcă” și cu cerbi cu coarne rămuroase, pășind spre dreapta, au fost smălțuite în verde ¹¹. Cahlele, date în sec. XV—XVI, nesmălțuite cât și smălțuite — predominând cele nesmălțuite — au fost decorate cu subiecte inspirate de eposul cavaleresc — imagini de cavaleri în turnir ¹², tineri dansatori în decor vegetal ¹³ —, elemente heraldice ¹⁴, povestiri hagiografice ¹⁵ sau motive geometrice de factură gotică cu rozase și creneluri folosite cu precădere la coronamentul sobei ¹⁶. Culoarele de smalt sunt verdelor și brunul cu diferitelor nuanțe datorate arderii. Dintre cahlele inspirate de iconografia creștină se remarcă cea cu reprezentarea sfinților apostoli Petru și Pavel, îmbrăcați în haine ample, cu falduri grele, figurați desculți și cu atributele lor tradiționale: sfântul Petru cu cheia — Petrus claviger coeli —, iar sfântul Pavel cu spada, instrumentul martiriului său ¹⁷ (fig. 1/1). Fragmente de cahle cu același motiv decorativ au fost descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei ¹⁸ și la vechea mănăstire a Moldoviței ¹⁹.

Cele mai numeroase fragmente de cahle provin de la exemplare datând din sec. XV, despre soba din sec. XVI descoperitorii presupun că a fost dezafectată, iar piesele componente au fost refofolosite, alături de materialul lenmos, deoarece nu s-au găsit decât puține fragmente de cahle ²⁰.

Despre cahlele de la Spătărești „La Hate” s-a emis ipoteza că provin de la Baia, centrul urban cel mai apropiat și că ilustrează tocmai legăturile economice și culturale existente între acest oraș și satele învecinate în epoca de maximă înflorire a acestuia (sec. XV—XVI) ²¹.

În stadiul actual al cercetării este greu de precizat cui a aparținut complexul descoperit la Spătărești „La Hate”.

Cercetări de teren efectuate la Bălinești, la circa 80 m est de biserica Sfântul Nicolae, ctitoria logofătului Ioan Tăutu, au dus la descoperirea vestigiilor vechii reședințe boierești ²². S-au recoltat, între altele, fragmente de cahle nesmălțuite ca și smălțuite în verde și brun, cu diverse nuanțe. Cahlele descoperite aici aparțin mai multor tipuri constructive:

- cahle-oală, cu fața deschisă, pătrată, picior de montare tronconic;
- cahle pătrate, cu fața plină, decor în relief, picior de montare tronconic;

¹¹ Discurile au figurat în expoziția: „Elemente decorative medievale — cahle”, organizată cu prilejul celei de a XXVI-a Sesiuni de rapoarte privind rezultatele cercetării arheologice din anul 1991, Iași, mai-iulie 1992.

¹² S. Achim, *op. cit.*, fig. 3.

¹³ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, *op. cit.*, fig. 5/1.

¹⁴ *Ibidem*, fig. 5/3. Fragmentele par a proveni de la o cahă cu stema lui Ioan de Hune-dora, asemănătoare cu cele descoperite la Baia, cf. L. Bătrâna, și A. Bătrâna, Suceava, 11—12, 1984—1985, p. 153, fig. 3.

¹⁵ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, *op. cit.*, p. 92, fig. 5/2.

¹⁶ *Ibidem*, p. 92.

¹⁷ L. Réau, *L'iconographie de l'art chrétien*, III/III, Paris, 1958, p. 1038—1039; 1083—1084.

¹⁸ P. V. Bătaru, *Catalogul colecției Pomstorfer — ceramica ornamentală*, în ms.

¹⁹ Gh. I. Cantacuzino, *BMI*, 3, 1971, p. 82, fig. 8.

²⁰ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, *op. cit.*, p. 92.

²¹ *Ibidem*.

²² M. Andronic, Suceava, 13—14, 1986—1987, p. 77—78.

Discurile, cu diametrul între 16 și 17 cm, decorate cu rozete tip „morișcă” și cu cerbi cu coarne rămuroase, pășind spre dreapta, au fost smălțuite în verde ¹¹. Cahlele, datate în sec. XV—XVI, nesmălțuite cât și smălțuite — predominând cele nesmălțuite — au fost decorate cu subiecte inspirate de eposul cavaleresc — imagini de cavaleri în turnir ¹², tineri dansatori în decor vegetal ¹³ —, elemente heraldice ¹⁴, povestiri hagiografice ¹⁵ sau motive geometrice de factură gotică cu rozase și creneluri folosite cu precădere la coronamentul sobei ¹⁶. Culoarele de smalt sunt verdelor și brunul cu diferitele lor nuanțe datorate arderii. Dintre cahlele inspirate de iconografia creștină se remarcă cea cu reprezentarea sfinților apostoli Petru și Pavel, îmbrăcați în haine ample, cu falduri grele, figurați desculți și cu atributele lor tradiționale: sfântul Petru cu cheia — Petrus claviger coeli —, iar sfântul Pavel cu spada, instrumentul martiriului său ¹⁷ (fig. 1/1). Fragmente de cahle cu același motiv decorativ au fost descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei ¹⁸ și la vechea mănăstire a Moldoviței ¹⁹.

Cele mai numeroase fragmente de cahle provin de la exemplare datând din sec. XV, despre soba din sec. XVI descoperitorii presupun că a fost dezafectată, iar piesele componente au fost refolosite, alături de materialul lemnos, deoarece nu s-au găsit decât puține fragmente de cahle ²⁰.

Despre cahlele de la Spătărești „La Hate” s-a emis ipoteza că provin de la Baia, centrul urban cel mai apropiat și că ilustrează tocmai legăturile economice și culturale existente între acest oraș și satele învecinate în epoca de maximă înflorire a acestuia (sec. XV—XVI) ²¹.

În stadiul actual al cercetării este greu de precizat cui a aparținut complexul descoperit la Spătărești „La Hate”.

Cercetări de teren efectuate la Bălinești, la circa 80 m est de biserica Sfântul Nicolae, ctitoria logofătului Ioan Tăutu, au dus la descoperirea vestigiilor vechii reședințe boierești ²². S-au recoltat, între altele, fragmente de cahle nesmălțuite ca și smălțuite în verde și brun, cu diverse nuanțe. Cahlele descoperite aici aparțin mai multor tipuri constructive:

— cahle-oală, cu fața deschisă, pătrată, picior de montare tronconic;
— cahle pătrate, cu fața plină, decor în relief, picior de montare tronconic;

¹¹ Discurile au figurat în expoziția: „Elemente decorative medievale — cahle”, organizată cu prilejul celei de a XXVI-a Sesiuni de rapoarte privind rezultatele cercetării arheologice din anul 1991, Iași, mai-iulie 1992.

¹² S. Achim, *op. cit.*, fig. 3.

¹³ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, *op. cit.*, fig. 5/1.

¹⁴ *Ibidem*, fig. 5/3. Fragmentele par a proveni de la o cahă cu stema lui Ioan de Hune-doaara, asemănătoare cu cele descoperite la Baia, cf. L. Bătrâna, și A. Bătrâna, Suceava, 11—12, 1984—1985, p. 153, fig. 3.

¹⁵ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, *op. cit.*, p. 92, fig. 5/2.

¹⁶ *Ibidem*, p. 92.

¹⁷ L. Réau, *L'iconographie de l'art chrétien*, III/III, Paris, 1958, p. 1038—1039; 1083—1084.

¹⁸ P. V. Bătaru, *Catalogul colecției Romstorfer — ceramică ornamentală*, în ms.

¹⁹ Gh. I. Cantacuzino, BMI, 3, 1971, p. 82, fig. 8.

²⁰ L. Bătrâna, O. Monoranu, A. Bătrâna, *op. cit.*, p. 92.

²¹ *Ibidem*.

²² M. Andronic, Suceava, 13—14, 1986—1987, p. 77—78.

- cable pătrate, traforate, picior de montare tronconic;
- cable dreptunghiulare, cu fața plină, decor în relief, picior de montare semicilindric;
- cable dreptunghiulare, traforate, picior de montare semicilindric ²³.

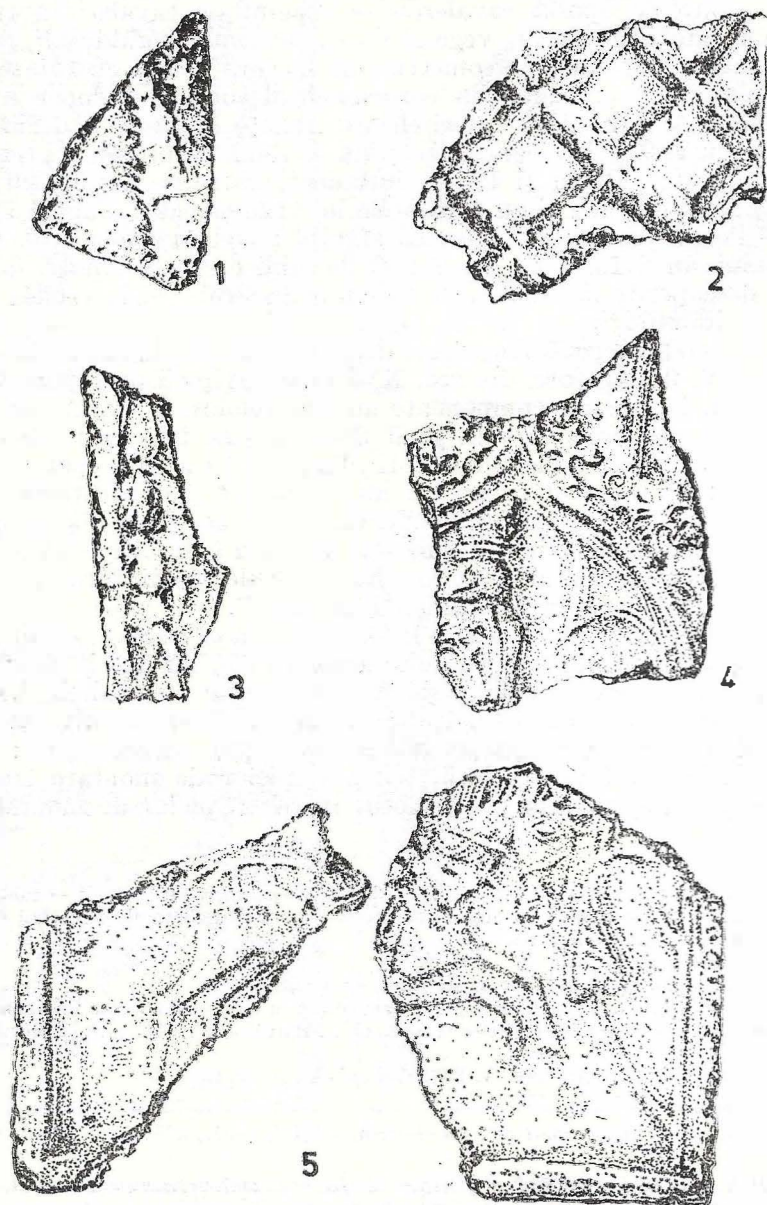

Fig. 2 Fragmente de cable descoperite la Părhăuți „Pe beci” (1–4); și Todirești „La Curte” (5).

²³ P. V. Batariuc, *Tipologia cablurilor din Moldova medievală. Secolele XIV–XVII*, comunicare susținută la sesiunea Muzeului Județean Botoșani, 25 noiembrie 1992.

Repertoriul decorativ al cahlilor este variat: cercuri concentrice incizate, o reșea de baghete în relief care se întretaie desenând romburi (fig. 2/2), rozase gotice traforate, sfântul Gheorghe în luptă cu balaurul, varianta iconografică întâlnită în compoziția sobei din „casa domniei” de pe Câmpul Șanțurilor de la Suceava²⁴. Prezența unor fragmente de chenar tratat sub forma unei nișe terminate cu un pinaciu ornamentat, nișă care adăpostește statuia unui personaj îmbrăcat cu o tunică ne face să presupunem existența aici a unor cahlle cu cavaler în turnir, plasat într-un decor arhitectural gotic²⁵.

Materialele arheologice descoperite la Bălinești se pot încadra în două etape distincte: prima jumătate a sec. XV și a doua jumătate a aceleiași veac. Din prima jumătate a sec. XV datează unele fragmente ceramice de uz comun, între altele un fragment de castron din pastă cenușie²⁶, precum și fragmentele de cahlle-oală, cele cu cercuri concentrice incizate sau cu baghete în relief care se întretaie formând romburi²⁷. În a doua jumătate a sec. XV se încadrează cahllele cu sfântul Gheorghe, cele cu cavaleri sau cu rozase gotice²⁸.

Materialele din prima jumătate a sec. XV indică prezența aici a unei construcții anterioare, posibil tot o curte boierească, legată probabil de existența acelei biserici cu popă, trecută sub ascultarea episcopiei de Rădăuți, menționată de documentul din 15 martie 1490, care specifică că „acele 50 de biserici cu popi au fost date de bunicul nostru, Alexandru voievod”²⁹.

La o dată care nu se cunoaște, anterioară anului 1499³⁰, boierul lui Ștefan cel Mare, logofătul Ioan Tăutu, ctitorește la Bălinești o biserică de zid, cu hramul Sfântul Nicolae. Datarea bisericii a suscitat numeroase discuții³¹, dar o serie de detalii pledează pentru construirea acestui lăcaș de cult între anii 1494—1495³², în anul 1499 biserica fiind „sfârșită”, după cum menționează pisană. Presupunând că ridicarea bisericii Sfântul Nicolae a fost contemporană cu zidirea sau refacerea curții boierești, a cărei capelă a fost, considerăm că cel puțin o parte a cahllelor găsite aici — cele cu sfântul Gheorghe, cu cavaleri sau rozase gotice — datează din ultimul deceniu al sec. XV.

La *Arbore*, în fosta curte a lui Ioan Vichiuc, la circa 30 m sud de biserică, în locul numit de localnici *Movileancă*, unde se aflau ruinele curții lui Luca Arbure, au fost descoperite, cu ani în urmă, fragmente de plăci

²⁴ M. Andronic, *op. cit.*, p. 77 și nota 9. Cf. R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *Mărturie de civilizație medievală românească. O casă a domniei și o sobă monumentală de la Suceava din vremea lui Ștefan cel Mare*, București, 1979, p. 46—47, fig. 23.

²⁵ M. Andronic, *op. cit.*, p. 78, nota 10; P. V. Bătaru, Suceava, 13—14, 1986—1987, p. 147—148, fig. 1/1, 3—4.

²⁶ Material inedit, în colecțiile Muzeului Bucovinei. Informație M. Andronic, căruia îi aducem mulțumirile noastre.

²⁷ E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV—XVII*, II, Iași, 1984, p. 23—26, 239, fig. 107/3.

²⁸ R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op. cit.*, p. 27—29.

²⁹ DRH, A, III, București, 1980, nr. 73, p. 135—139.

³⁰ Anul 1707 (1499) este menționat în pisană ca dată de „sfârșire” a bisericii, cf. A. Lapedatu, BCMI, 4, 1911, p. 212—213.

³¹ Întreaga discuție cu privire la datarea bisericii din Bălinești la I. I. Solcanu, AIIA Iași, 19, 1982, p. 531—537, cu bibliografia problemei.

³² C. Popa, *Bălinești*, București, 1981, p. 35—37.

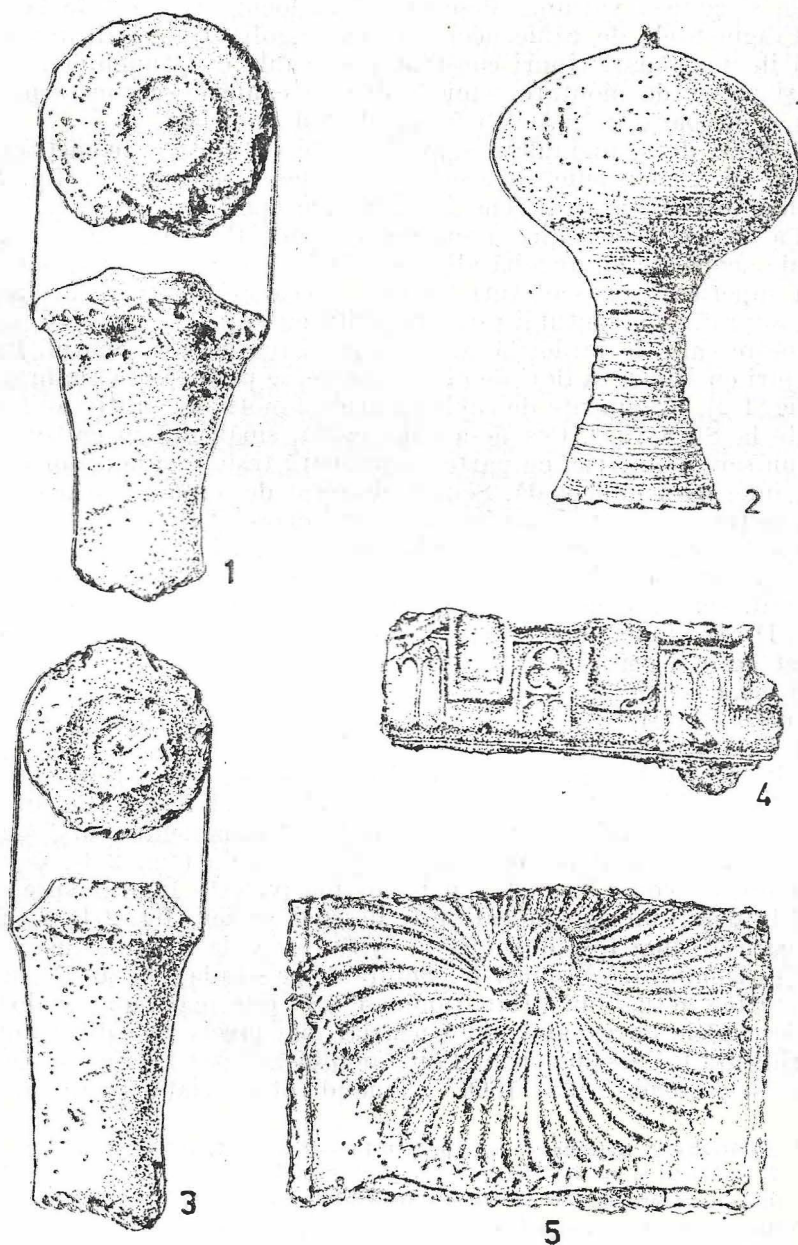

Fig. 3 Discuri ornamentale descoperite la Arbore „Movileancă” (1, 3), cahlă convexă descoperită la Todirești „La Curte” (2), fragment de cahlă de coronament descoperită la Părhăuți „Pe beci” (4), fragment de cahlă descoperit la Todirești „La Curte” (5).

(fig. 2/1) și perechea de îndrăgostiți într-un peisaj cu copaci cu coroane rotunde și conice, varianta descoperită în locuința L IV de la Baia ⁴⁹.

Fragmentele de cahle acoperite cu angobă sau smălțuite se încadrează în două mari tipuri constructive: cahle dreptunghiulare cu fața plină și picior de montare semicilindric și cahle de coronament având partea superioară tratată sub formă de zid crenelat.

Cahlele dreptunghiulare sunt decorate cu motive geometrice — rețeaua de băghete în relief care se întretaie desenând romburi (fig. 2/2) —, cu elemente heraldice și scene inspirate de eposul cavaleresc.

Ca elemente heraldice avem două steme. Pe mai multe fragmente de cahle acoperite cu angobă albă se află în câmp un scut asimetric, cu partea superioară cu scobituri laterale și cea inferioară în acoladă. Întreaga suprafață a scutului este acoperită cu segmente de cerc, ca niște solzi, peste care, la mijloc se află doi pești încrucișați. Scutul, încadrat de vrejuri cu frunze și flori de crin stilizate, se pare că era timbrat de un coif (fig. 1/2). Fragmente de cahle cu același motiv decorativ au fost descoperite la Suceava ⁵⁰. Cea de-a doua cahlă, smălțuită în galben, are în câmp un scut asimetric, cu partea superioară teșită și apoi ușor concavă, cu cea inferioară în acoladă. Scutul, despicaț de o secure cu coada lungă, are în secțiunea dextră ⁵¹ un leu cu corpul deosebit de zvelt, care ține în labele anterioare o secure cu coada „în bandă”, în secțiunea senestră o pasăre cu aripile deschise, în zbor. Scutul este timbrat de un coif „bacinet” din profil, spre stânga, de sub coif plecând lambrechini care încadrează scutul. Drept cimier al coifului, un cerc cu diametrul orizontal marcat, despicaț de o săgeată al cărei vârf depășește marginea cercului, care și el este încadrat de lambrechini (fig. 1/3). Fragmente de cahle cu acest motiv decorativ au fost descoperite la Cetatea de Scaun și la Curtea Domnească din Suceava ⁵².

Alte fragmente aparțin tipului de cahle cu cavaler în turnir, într-un decor arhitectural gotic, câmpul cahlei fiind flancat de un chenar tratat ca o nișă terminată cu un pinaciu bogat ornamentat, nișă care adăpostește statuia unui personaj plasat pe un soclu (fig. 2/3). Cavalerul, în armură, cu coif „bacinet” cu pană masiv, este figurat spre stânga, ținând în mâini un scut pe care este desenat un leu (fig. 2/4). Cahle asemănătoare au mai fost descoperite la Suceava, la Cetatea de Scaun ⁵³, la Curtea Domnească ⁵⁴ și într-o locuință de pe strada Ciprian Porumbescu nr. 5 (curtea actualului „Han Domnesc”) ⁵⁵, cele mai bune analogii oferindu-le cahlele cu cavaler din Ungaria, mai precis cele din compoziția sobei ridicată la Pécs, din ordinul episcopului Ernuzst Zsigmond de Csáktornya, în perioada 1498—1500 ⁵⁶. Ținând tot de viața cavalerescă este

⁴⁹ L. Bătrâna, A Bătrâna. *op. cit.*, p. 150, 161—164, fig. 1.

⁵⁰ M. D. Matei, și colab., *Materiala*, 9, 1970, p. 375.

⁵¹ Dreapta în sens heraldic, adică în stânga privitorului.

⁵² Material inedit, în colecțiile Muzeului Bucovinei, Suceava.

⁵³ K. A. Romstorfer, *Cetatea Sucevi descrisă pe temeiul propriilor cercetări făcute între 1895—1904*, București, 1913, pl. V; P. V. Bătarciuc, Suceava, 13—14, 1986—1987, p. 148, fig. 1/4; 2/1—3.

⁵⁴ Eadem, Suceava, 10, 1983, p. 248—249, pl. II/1. 3. III/4.

⁵⁵ Eadem, Suceava, 13—14, 1986—1987, p. 147—148, fig. 1/1, 3.

⁵⁶ I. Holl, BR, 18, 1958, p. 297, fig. 96.

și scena ce se lasă întrevăzută pe câteva fragmente descoperite aici, acoperite cu angobă albă. Într-un decor arhitectural gotic, sugerat de arce în acoladă care se întretaie și ritmat de coloane în torsadă, două personaje masculine, față în față, fiecare ținând într-o mână un buzdugan și în cealaltă o flamură. Scena, a cărei semnificație ne scapă, a fost considerată ca o investitură⁵⁷. Cahle similare au fost descoperite la Cetatea de Scaun a Sucevei⁵⁸ și la Curtea Domnească din Vaslui⁵⁹.

Fragmentele de cahle de coronament — de formă dreptunghiulară — prezintă la partea superioară un zid cu merloane figurate cu streășină și decorate cu arce în ogivă, cât și creneluri, care nu sunt, însă, decupate, ci doar adâncite (fig. 3/4).

O parte din cahlele descoperite la Părhăuți, „Pe beci”, sunt sensibil mai vechi: cahlele cu romburi apar încă în prima jumătate a sec. XV⁶⁰, în timp ce cahle cu perechea de îndrăgostiți au fost descoperite la Baia⁶¹ și Suceava⁶² în locuințe anterioare anului 1476. Prezența lor pare să indice existența și aici, ca și la Bălinești sau, cum vom vedea, ca și la Todirești, a unei curți boierești, anterioară celei menționate documentar. Știm că logofătul Gavril Troțușan a cumpărat satul *Parhorți* (Părhăuți) de la Sima și de la frații acestuia, Ion, Petrea, Șendrica și Vasco, fii lui Ivanco Parhovschi, nepoții lui Fădor Parhovschi, care l-a deținut în baza unui privilegiu de la Alexandru cel Bun, sat care i-a fost confirmat, împreună cu altele, de către Petru Rareș, la 7 martie 1531⁶³. Nu este exclus ca, în același loc, să fi existat o construcție anterioară, datorată lui Fădor Parhovschi sau fiului său Ivanco Parhovschi.

În anul 1522, logofătul Gavril Troțușan ctitoria, la Părhăuți, biserica cu hramul Duminica Tuturor Sfinților⁶⁴ și probabil că în aceeași perioadă a fost construită și curtea boierească a cărei capelă a fost biserica. E de înțeles că cel puțin o sobă a fost ridicată în același timp. Deci, cel puțin o parte a cahlelor descoperite la Părhăuți „Pe beci” — cahlele cu steme sau cele cu cavaleri — se datează în deceniul trei al sec. XVI, fiind produse într-un atelier orășenesc care continua tradiția atelierelor din sec. XV și care lucra pentru nevoile domniei și ale unor mari boieri⁶⁵.

Tot de la o proprietate a logofătului Gavril Troțușan — satul *Todirești*, punctul *La Curte*⁶⁶ — provin cahle și fragmente de cahle de diverse tipuri constructive: — cahle convexe; — cahle dreptunghiulare, cu fața plină, picior de montare semicilindric; — cahle dreptunghiulare, fața plină, picior de montare rectangular, scurt.

Cele mai multe cahle și fragmente de cahle au fost smălțuite în verde, dar se cunosc și exemplare acoperite cu angobă alb-roșietică.

⁵⁷ R. Popescu *RMM-MIA*, 1, 1981, p. 54.

⁵⁸ R. Gassauer, *BCMI*, 28, 1935, fig. 17; P. V. Bătaru, *op. cit.*, p. 130, fig. 5/2.

⁵⁹ R. Popescu, *op. cit.*, p. 52, 54, fig. 7.

⁶⁰ E. Neamtu, V. Neamtu, S. Cheptea, *op. cit.*, p. 23–26, 239, fig. 107/3.

⁶¹ L. Bătrânași, A. Bătrâna, *op. cit.*, p. 117–118, fig. 1.

⁶² M. D. Matei, E. I. Emandi, *Cetatea de Scaun și Curtea Domnească din Suceava*, București, 1988, p. 144.

⁶³ DIR, A. veac. XVI/1, nr. 294, p. 326–328.

⁶⁴ E. Kozak, *op. cit.*, p. 52–53; G. Bals, *op. cit.*, p. 173–180.

⁶⁵ P. V. Bătaru, *SCIVA*, 43, 1992, 2, p. 217–219.

⁶⁶ Cercetările de teren de la Todirești au fost efectuate de-a lungul timpului de colegii T. Constantiniciu, E. I. Emandi și M. Andronic. Le aducem mulțumirile noastre pentru informațiile date.

Cahla convexă — de o formă mai puțin uzitată⁶⁷ — are un picior de montare cilindric, înalt, un corp sferic și o mică proeminență conică în vârf (fig. 3/2).

Cahlele dreptunghiulare cunosc variante : cu câmpul încadrat de un chenar drept, îngust, și cu câmpul mărginit de un chenar lat de 3—4 cm, dispus oblic. Pe fragmente de cahle acoperite cu angobă și încadrate de un chenar simplu este figurat un cal frumos desenat, în plin efort, în galop spre dreapta, având în față un copac cu coroane conice (fig. 2/5). Este vorba de o variantă inedită până acum în Moldova a temei cavalerului, figurat de obicei într-un decor arhitectural gotic⁶⁸. Pe o altă cahlă, de data aceasta acoperită cu smalt verde închis, este desenată o rozetă de mari dimensiuni, amintind creștăturile în lemn (fig. 3/5). Pe o cahlă acoperită cu smalt verde, cu chenar dispus oblic față de câmp, chenar decorat cu o baghetă pe care se înfășoară un vrej cu frunze lanceolate, este figurat cerbul sfântului Hubertus. În câmp, într-un bogat decor vegetal, compus din copaci cu coroane rotunde și conice, sugerând pădurea unde s-a săvârșit miracolul, cât și un castel cu turnuri ascuțite și ziduri crenelate — orașul Liège unde era episcop Hubertus —, în prim plan un cerb masiv, în salt, cu o cruce între coarne, în timp ce în partea inferioară a cahleii este înfățișată o biserică și, în fața ei, episcopul de Liège, cel care, vânător pasionat, are în Vinerea Mare viziunea unui cerb cu o cruce între coarne (fig. 1/4)⁶⁹. Cahle cu un decor similar au fost descoperite la Suceava, la Cetatea de Scaun⁷⁰, Curtea Domnească⁷¹ ca și la Arbore⁷².

Aceste cahle datează de la sfârșitul sec. XV și nu este exclus ca ele să aparțină unei construcții anterioare, ridicată de Marena, fiica lui Fădor Pițurcă, nepoata lui Toader Badevici, de la care cumpără logofătul Gavril Troțușan satul *Toderești* pe *Soloneț*, sat întărit, împreună cu altele, de același document din 7 martie 1531⁷³.

Cahlele dreptunghiulare cu piciorul de montare rectangular, scurt, decorate cu motive vegetale — frunze de acant și ferigă stilizate — au fost smălțuite în verde închis sau policrom : albastru ultra-marin, albastru caeruleum, verde de peruză, galben sulf, alb, culori de smalt care caracterizează cahlele polono-lituaniene, cahle ce se datează în sec. XVII⁷⁴, dovedind că aici curtea boierească și-a continuat existența și mai târziu.

Cu ocazia cercetărilor de suprafață efectuate de-a lungul timpului, în satul *Tișăuți*, com. *Ipothești*, în punctul *În deal la Mașda*, situat lângă biserica actuală, s-au găsit fragmente de vase și de cahle care atestă prezența aici a unei curți boierești, considerată ca aparținând probabil urmașilor lui Isaia de la Baia⁷⁵.

⁶⁷ Pentru tipuri de cahle convexe, cf. E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *op. cit.*, Iași, 1980, p. 135—137, fig. 109; *Ibidem*, II, Iași, 1984, p. 237, 239 fig. 106/1—6.

⁶⁸ P. V. Batariuc, Suceava, 13—14, 1986—1987, p. 146—150, fig. 1, 2.

⁶⁹ L. Réau, *op. cit.*, III/II, Paris, 1958, p. 659—661.

⁷⁰ P. V. Batariuc, *Catalogul colecției Romstorfer — ceramica ornamentală*, în ms.

⁷¹ Bucur Mitrea și colab. SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 788, fig. 30.

⁷² P. Oprea, *op. cit.*, fig. 1.

⁷³ DIR, A, veac. XVI/1, nr. 294, p. 326—328.

⁷⁴ E. Neamțu, SCIV, 21, 1970, 4, p. 697—703, pl. I.

⁷⁵ V. și E. Neamțu, Suceava, 3, 1973, p. 119—120, 131.

Fragmentele de cabluri sunt de dimensiuni reduse, fapt ce îngreunează descifrarea motivelor decorative. Se remarcă motivele geometrice ⁷⁶ ca și cele câteva fragmente cu înfățișarea unor elemente de arhitectură: ferestre gotice cu decor ajurat ⁷⁷, sau acoperișuri de biserică cu turnuri terminate cu cruci ⁷⁸. Pe unele fragmente se disting câteva litere chirilice *МММ* și *АМ* ⁷⁹. Nu lipsesc nici reprezentările antropomorfe ⁸⁰, cât și cele vegetale ⁸¹. Aceste fragmente de cabluri se pot încadra cronologic într-o perioadă lungă de timp, din a doua jumătate a sec. XV și până în sec. XVII. ⁸² Prezența cablurilor datând din sec. XV indică la Tișăuți existența unei curți boierești, care probabil a aparținut urmașilor lui Isaia, cel care, la 14 august 1432, primea de la Ilie voievod, în stăpânire, mai multe sate, inclusiv Tișăuți ⁸³, curte care își continuă existența și în secolele următoare.

În secolul trecut, în satul *Hănțești, com. Adâncata*, au fost descoperite fragmente de cabluri, unul smălțuit în galben, pe care se vedea un balaur, și un altul, nesmălțuit pe care erau înfățișați „Adam și Eva cu pomul științei între ei” ⁸⁴. Acest fapt ne face să presupunem aici existența unei curți boierești care a aparținut vornicului Ioan Cupcici sau urmașilor săi, Marușca și nepotul ei Mihno ⁸⁵.

În satul *Drăgoiești, com. Drăgoiești*, în zona numită *La Mitoc* au fost găsite numeroase materiale, între care cabluri și fragmente de cabluri ⁸⁶. Pe una din cabluri este figurat un cavaler călare, în galop, având în fundal o cetate cu turnuri și ziduri crenelate ⁸⁷, iar pe o alta cerbul sfântului Hubertus ⁸⁸. Ambele cabluri au fost acoperite cu angobă alb-gălbuie. Biserica, la fel ca și curtea boierească de la Drăgoiești au fost construite probabil în ultimul deceniu al sec. XV — epocă în care tipul de biserică de plan mixt devine frecvent ⁸⁹ — de către părcălabul Ioan Drăgoi, cel mort și îngropat în ctitoria sa de la Drăgoiești, în anul 1512 ⁹⁰.

După cum am văzut, în cuprinsul curților boierești din județul Suceava, documentate arheologic, curți care în parte au aparținut unor mari boieri, precum vornicul Oană de la Tulova, logofătul Ioan Tăutu, portarul de la Suceava Luca Arbure sau logofătul Gavril Troțușan, s-au găsit cabluri și fragmente de cabluri, de diverse forme constructive și ornamentate cu un vast repertoriu decorativ. Soba din cabluri, produs utilitar și element de confort în primul rând, era, prin varietatea constructivă și

⁷⁶ *Ibidem*, p. 125—126, fig. 3/1—5, 7—8, 10.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 125, fig. 3/9.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 125, 128, fig. 3/6; 5.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 125, fig. 3/1.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 127, fig. 4/1.

⁸¹ *Ibidem*, p. 126—127, fig. 4/2—5.

⁸² *Ibidem*, p. 122—128.

⁸³ DRH, A, I, București, 1975, nr. 112, p. 163.

⁸⁴ A. Odobescu, *Opere complete*, III, București, 1908, p. 565—566; Idem, *CvL*, 43/5, 1908, p. 499.

⁸⁵ DRH, A, I, nr. 103, p. 153.

⁸⁶ K. A. Romstorfer, *JBLM*, 1897, p. 86.

⁸⁷ H. Gassauer, *op. cit.*, fig. 20. În lucrarea citată nu se menționează locul de descoperire care este specificat pe o etichetă lipită pe spatele cablului.

⁸⁸ H. Gassauer, *op. cit.*, fig. 19.

⁸⁹ A. Bătrâna, E. I. Emandi, *Suceava*, 5, 1978, p. 200.

⁹⁰ E. Kozak, *op. cit.*, p. 150—151.

decorativă a pieselor care o compuneau, un adevărat monument de arhitectură, cu un pronunțat caracter ornamental, fiind frecvent folosită în medii diverse: reședințe domnești, curți boierești, locuințe de orașeni, mănăstiri.

Deși la curțile boierești din județul Suceava s-a găsit un număr redus de fragmente de cable, unele dintre ele de mici dimensiuni, care nu au permis reconstituirea nici a unei sobe, varietatea tipurilor constructive permite formularea unor ipoteze privind forma sobelor existente. Este posibil ca cea mai mare parte a sobelor ridicate la curțile boierești din județul Suceava să se încadreze în marea grupă a sobelor gotice târzii, varianta moldovenească a acestui tip⁹¹, cu coronamentul tratat în formă de zid de cetate.

Repertoriul ornamental variat al cablurilor dă expresie unora dintre marile teme și motive decorative: geometrice, heraldice, hagiografice, legate de viața de curte și de eposul cavaleresc.

Prezența motivelor decorative heraldice pe cable nu poate fi pusă în legătură, însă, cu proprietarii curților boierești respective, deoarece se observă o părăsire a caracterului pur heraldic al acestor piese și transformarea lor în simple ornamente, descărcate de orice mesaj emblematic, curent înscris într-o adevărată modă ce va cuprinde Europa celei de-a doua jumătăți a sec. XV⁹².

Descoperirea unor cable decorate cu subiecte inspirate de povestirile hagiografice, teme care au fost executate în limitele iconografiei catolice, atestă că, în mediul legat strict de populația românească, ortodoxă, aceste subiecte sunt receptate și acceptate, unele motive ornamentale cunoscând numeroase variante și tratări simplificate, fapt care vorbește despre preferința arătată acestor teme decorative.

Cablele decorate cu motive inspirate din viața de curte și de eposul cavaleresc sunt frecvente în Moldova, reflectând receptarea ambianței gotice, ambianță care transpare în arhitectura laică și religioasă, în interioare, vestimente, podoabe etc.

Din alt punct de vedere, prezența sobelor din cable bogat ornamentate ne dă știri despre interioarele de locuit, somptuos împodobite, care vorbesc despre gustul rafinat, atât al creatorilor cât și al comanditarilor acestor produse.

LA CÉRAMIQUE MONUMENTALE DÉCOUVERTE DANS DES COURS DES BOYARDS DU DÉPARTEMENT DE SUCEAVA

RÉSUMÉ

Les recherches de terrain et les fouilles archéologiques ont mené à la découverte, sur le territoire du présent département de Suceava, de traces de constructions qu'on a considérées des cours de boyards: Tulova-Vornicenii Mari, Giulești, Spătărești, Bălinești, Arbore, Părhăuți, Todirești,

⁹¹ R. Popa, M. Mărgineanu-Cârstoiu, *op. cit.*, p. 142-144.

⁹² P. V. Batariuc, *Cable decorate cu elemente heraldice, din secolul al XV-lea din Moldova*, comunicare susținută la sesiunea Complexului Muzeal Neamț, Piatra Neamț, 25 noiembrie 1987.

Țișăuți, Drăgoiești, Hânțești-Adâncata. On y a découvert, parmi autres matériaux, des disques et des briques servant à la décoration des façades, ainsi que de nombreux carreaux de poêle et des fragments de carreaux.

Les carreaux découverts sont d'une grande variété des types de construction, allant des formes simples, aux formes décorées avec un riche répertoire ornemental : motifs géométriques, végétaux, zoomorphes, éléments héraldiques, histoires hagiographiques, scènes de la vie de cour. Tous ces types de carreaux permettent de formuler l'hypothèse de l'existence aux cours des boyards, des poêles richement décorés, que l'on peut encadrer le grand groupe de poêles gothiques tardifs.

On présente les briques et les disques découverts à Tulova (la cour du boyard Oană à Tulova), les disques et les carreaux découverts à Spătărești (fig. 1/1) et à la cour de Luca Arbure à Arbore (fig. 3/1, 3), ainsi que les carreaux et les fragments de carreaux découverts à Bălinești (la cour du logothète Ioan Tăutu), Părâuți (fig. 1/2, 3 ; 2/1—4 ; 3/4) et Todirești (fig. 2 5 : 3 2. 5 ; les cours du logothète Gavril Troțușan), Țișăuți (la cour de Isaia de Baia et de ses descendants), Drăgoiești (la cour du „părcălab” Ioan Drăgoi), Hânțești-Adâncata (la cour du „vornic” Ioan Cupci și de ses descendants).

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1. Carreau avec les saints apôtres Pierre et Paul découvert à Spătărești „La Halc” (1), carreau avec des armoiries découverts à Părâuți „Pe beci” (2, 3), carreau avec saint Hubert découvert à Todirești „La curte” (4).

Fig. 2. Fragments de carreaux découverts à Părâuți „Pe beci” (1—4) et Todirești „La curte” (5).

Fig. 3. Disques ornementaux découverts à Arbore „La Movileancă” (1, 3), carreau convexe découvert à Todirești „La curte” (2), fragment de carreau de couronnement découvert à Părâuți „Pe beci” (4), fragment de carreau découvert à Todirești „La curte” (5).